

Afganlılar'ın İran'ı istilâsı ve sonraki olaylar hakkında bir girişten sonra çağdaş şairlerin biyografilerini, ikinci pertev ise müellifin otobiyografisini ve şiirlerinden yaptığı seçmeleri ihtiva eder.

Dünya kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan (bk. Storey, 1/2, s. 871 vd., ayrıca İÜ Ktp., FY, nr. 499, 612, 619) *Âteşkede*'nin henüz tam bir ilmî neşri yapılmamıştır. Eser Kalküta (1249/1833) ve Bombay'da (1277/1860, 1299/1882) taş basması, Tahran'da (1337 hş./1958) ise eski bir yazmadan ofset olarak Seyyid Ca'fer Şehîdî'nin önsöz ve notları ile yayımlanmıştır. Ancak hepsi de el yazısı nüshalardan taş basması veya ofset suretiyle yapılan bu baskılardan faydalanmak güçtür. Tahran baskısının diğerlerine tercih edilen tek yanı şahıs, yer ve kitap adlarını ihtiva eden fihristlerinin bulunuşudur. *Âteşkede*'nin ikinci baskısını hazırlamaya başlayan Hasan Sâdât Nâsîrî, şimdiye kadar eserin Irâk-ı Acem'de yetişen şairlerin sonuna kadar olan bölümünü üç cilt halinde yayımlamıştır (Tahran 1336 hş. [1957]; 1338 hş. [1959] ve 1340 hş. [1961]). *Âteşkede*'nin hükümdarlar, prensler ve emirlerden bahseden "şu'le" bölümü N. Bland tarafından *The Âtash-Kadah or Fire-Temple, by Hajji Lutf Ali Beg of Isfahan* adıyla ilk defa Londra'da basılmıştır (1841).

Özellikle müellifin yaşadığı devrin İran tarihi için de önemli bilgiler ihtiva eden *Âteşkede*'nin Türkçe bir tercümesinden söz ediliyorsa da (bk. *Eİ²* [İng.], V, 834; Storey, 1/2, s. 872) bu doğru olmamalıdır. Zira tercümenin baskı yılı için verilen 1259 (1843) tarihi *Âteşkede* tercümesine değil, *Devletşah Tezkiresi*'nin Fehmi Efendi tarafından *Sefinetü's-şu'arâ* adıyla yapılan tercümesine aittir.

BİBLİYOGRAFYA:

Storey, *Persian Literature*, 1/2, s. 871 vd.; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fâr-sî*, Tahran 1348 hş./1969, I, 3-17; N. Bland, "Account of the Âtash-Kadah Biographical work on the Persian poets, by Hajji Lutf Ali Beg of Isfahan", *JRAS*, VII (1843), s. 345-392; J. H. Kramers — [J. T. P. Burijn], "Lutf 'ali Beg", *Eİ²* (İng.), V, 834; Tahsin Yazıcı, "Lutf-Ali Bey", *İA*, VII, 93-96; *DMF*, I, 49; "Âteşkede", *DMBİ*, I, 99.

TAHSİN YAZICI

ATEŞPERESTLİK

(bk. MECÜSLİK).

ATFE

(الطفة)

Hadislerin yazılışı sırasında unutularak yazılmayan ve sonradan sayfa kenarına veya satır arasına ilâve edilen kelimeye işaret etmek üzere, bu kelimenin düştüğü yerden sağa veya sola doğru çizilen yatay çizgi

(bk. LAHAK).

ATFİYEŞ

(bk. ETFAFEYYİŞ).

ATHÂR-É İRÂN

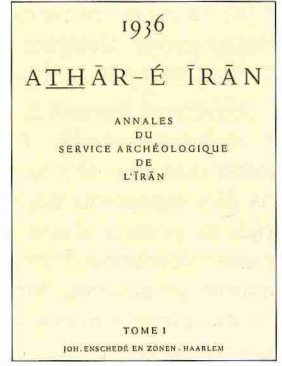
İran'da tarihî değer taşıyan sanat eserlerini tanıtmak üzere Fransızca olarak yayımlanan dergi.

İran Eski Eserler Müdürlüğü'nün yılılığı olarak 1936'dan itibaren çıkarılan dergi, İran Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bu müdürlüğün başına getirilmiş bulunan Fransız uzman André Godard tarafından Hollanda'da Haarlem'de bastırılıyor ve Paris'te Paul Geuthner Yayınevi aracılığı ile dağıtılıyordu. Dergi başlığının altında ayrıca "Annales du Service Archéologique de l'Iran" şeklinde bir alt başlık daha bulunuyordu.

İlk fasikül 1936'da yayımlanan derginin her yıl iki fasikülden oluşan bir cilt halinde çıkarılması tasarlanmıştır. 1938'e kadar sadece üç cildi çıkmış, uzun bir aradan sonra 1949'da yayımlanan IV. cildi ile yayımı sona ermiştir. İlk sayının başında yayımcısı A. Godard, derginin yeni araştırmalara zemin hazırlamak gayesiyle çıkarılmakta olduğunu ve bunun için mümkün olduğu kadar bol çizgi, fotoğraf, kitâbe kopyası, kısa açıklama metinleri ve çok lüzumlu sonuçlarla tarihî notlar yayımlayacağını açıklamış ve arkeolojiyi karıştırmaktan başka bir işe yaramayan teorilerden kaçınacağını belirtmiştir.

İlk sayıda P. Pelliot, M. Bement Smith gibi yabancıların da makaleleri bulunmakla beraber, yazıların büyük bir kısmı A. Godard tarafından yazılmış, bazı sayılar tamamen onun veya Maxime Sirox'un kaleminden çıkmıştır. Bazı sayılarda Takî Mustafavî, Mehdî Behrâmî, Yedda Godard, Behmen Kerîmî gibi imzalar da görülmektedir.

Oldukça itinalı basılmış, bol resimli ve çizimli bu ilmî derginin İran'daki sanat

Athâr-é
İrân'ın
kapağı

eserlerinin tanıtılması hususunda büyük hizmeti olmuştur. Makaleler İran sınırları içinde çeşitli bölgelerde, hatta bazıları erişilmesi son derecede zor yerlerde bulunan, gerek Sâsânî döneminde gerekse İslâmiyet'in yerleşmesinden itibaren yapılan mimari eserleri, planları, süslemeleri ve kitâbeleri, haklarında kaynaklarda bulunan bilgilerle araştırmalara sunmaktadır. Dergide mimari dışında kalan konularla ilgili olarak pek az makale yayımlanmıştır.

SEMÂVİ EYİCE

ÂTİF EFENDİ

(ö. 1155/1742)

Osmanlı defterdarı ve kendi adıyla anılan kütüphanenin kurucusu.

Babasının adı Mustafa olduğundan Âtîf Mustafa Efendi olarak da bilinir. İstanbul'da Soğanağa mahallesinde dünyaya geldi. İlk tahsilinden sonra maliye mesleğine girdi. Başarıları sayesinde kısa zamanda devrin defterdarı İzzet Ali Paşa'nın dikkatini çekerek defterdar mektupçusu oldu. 1737 yılında defterdâr-ı şikk-ı evvel (başdefterdar) tayin edildi. Bu ilk defterdarlığı, Avusturya ile yapılan savaş ve idarî mekanizmadaki bozuluklar yüzünden buhranlı yıllara rastladı. Âtîf Efendi ordunun malî işlerini yürütmek üzere Niş'e kadar gitti, fakat sadrazam Yeğen Mehmed Paşa tarafından kusurlu görülerek 1738'de görevinden alındı. Ancak ertesi yıl İvaz Mehmed Paşa'nın sadâreti zamanında ikinci defa başdefterdarlığa getirildi ve savaş sırasında başarılı hizmetlerde bulundu. Belgrad'ın geri alınmasından sonra şehir ilk girenler arasında o da vardı. İki buçuk yıla yakın süren bu ikinci defterdarlığından 1741 Eylülünde ayrılarak hacca gitti. Döndükten sonra üçüncü defa başdefterdarlığa getirildi. 25 Temmuz

1742 tarihinde sıtmadan öldü. Mezarı Karacaahmet Mezarlığı'nda, Miskinler Tekkesi civarında Şerifkuyusu'ndadır.

Âtîf Efendi Osmanlı Devleti'nin değerli maliyecilerindendir. Onun zamanına kadar malî ödemeler hicrî takvim esasına göre yapılıyordu. Böylece her otuz üç yılda bir yıl fazla ödeme yapılıyor, bu ise hazine giderlerinin önemli miktarda artmasına yol açıyordu. Nitekim bu hususa Âtîf Efendi'nin seleflerinden Defterdar Sarı Mehmed Paşa da temas etmiş ve bu uygulamadan yakınmıştır (bk. Özcan, s. 189-190). Âtîf Efendi bu konuda sunduğu bir takrirle (metni için bk. Cevdet, VI, 373-377) Osmanlı maliyesinde âdeta bir reform yapmıştır. Buna göre maaş ve ücretlerin muharremden değil, 1152 (1740) yılında marttan itibaren ve şemsî yıl hesabına göre verilmesi öngörülmüş ve uygulanmaya başlanmıştır. Böylece malî işlerde daha önceki yıllarda yetkilileri meşgul eden ve devleti zarara sokan önemli bir mesele halledilmiştir.

Aynı zamanda şair olan Âtîf Efendi genellikle Nâbî tarzında didaktik şiirler kaleme almış, Türkçe, Arapça ve Farsça manzumeler yazmıştır. Türkçe şiirlerinin toplandığı bir divanı vardır (Âtîf Efendi Ktp., nr. 2087). Âtîf Efendi ayrıca hat sanatındaki maharetiyle de tanınmıştır. Nesih ve sülüs yazıları Ağakapılı İsmâil Efendi ile onun oğlu Mustafa Efendi'den öğrenmiştir. Siyâkat ve özellikle divanî gibi zor yazı türlerinde daha sonra gelenleri taklide mecbur bırakacak kadar maharet sahibi idi. Şehremini civarında harap halde bulunan Nazmîzâde Mescidi'ni yıktırıp Halvetî tekkesi haline getirmesi, onun bu tarikata intisap etmiş olabileceğini gösterir. Hoşsohbet, güler yüzlü, faziletli ve yardım sever bir kişi olan Âtîf Efendi'nin en büyük hayratı kendi adını taşıyan kütüphanesidir. Günümüzde de faydalanılan bu vakıf eser, kurucusunun ilme ve eğitime verdiği değerini güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

Âtîf Efendi'nin üç oğlu vardır. Vakfiyesinde bunlardan sadece Mehmed Emin Efendi'nin adı geçer. İkinci oğlu Ahmed Efendi maliyeden yetişmiş, başmuhasebeciliğe kadar yükselmiş ve 1787'de ölmüştür. Öteki oğlu Ömer Vahid Efendi de genç yaşta defterdarlık dairesine girmiş, kısa zamanda ilerleyerek birkaç defa başdefterdarlık yapmış, reisülküttâb-lık ve nişancılık görevlerinde bulunduktan sonra 1783'te vefat etmiştir. Vahid

Efendi de babası gibi hattat ve şairdi. Bu aileden daha sonra kazasker ve şeyhülislâm da çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âtîf Efendi, *Divan*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 2087, vr. 10^b; Cevdet, *Tarih*, VI, 150-157, 373-377; *Âtîf Efendi Kütüphanesi Vakfiyesi*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 2858, vr. 4^a; Subhî, *Tarih*, İstanbul 1197, s. 102, 126, 149, 160, 177, 200, 204, 213; Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 70^{a-b}; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 308^b; a.mlf., *Tuhfe*, s. 543-544; Vâsîf, *Tarih* (İlgürel), I, 207-208; Fatîn, *Tezkire*, s. 268; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 594-595; Ergun, *Türk Şairleri*, I, 149-150; M. Zeki Pakalın, *Mâlîye Teşkilâtı Tarihi*, Ankara 1977, II, 189-203; a.mlf., "Âtîf Mustafa Efendi", *İTAI*, 644-646; Abdülkadir Özcan, *Defterdar Sarı Mehmed Paşa-Zübde-i Vekâyât*, Tahlil ve Mehtin (doktora tezi, 1979), İÜ Ed.Fak., Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 3276, s. 189-190.

ABDÜLKADİR BALGALMIŞ

ÂTİF EFENDİ, İskilipli

(bk. İSKİLİPLİ MEHMED ÂTİF EFENDİ).

ÂTİF EFENDİ KÜTÜPHANESİ

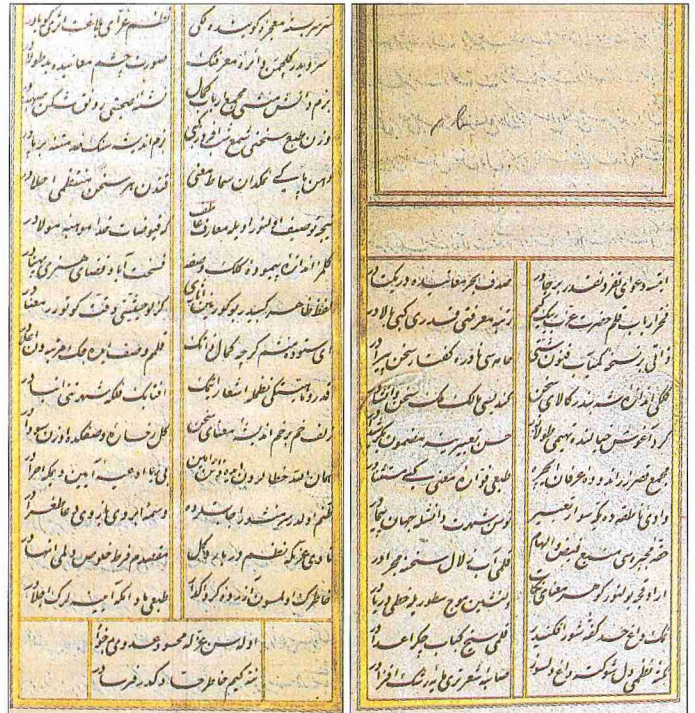
İstanbul Vefa'da XVIII. yüzyılda kurulan vakıf kütüphanesi.

Defterdar Âtîf Mustafa Efendi, önce 1146 (1733) ve 1153'te (1740) hazırlatığı vakfiyelerle kütüphanenin gelir kaynaklarını temin etmiş, 1153-1154 (1740-

1741) yıllarında düzenlediği birkaç vakfiye ile de kütüphanenin kuruluşunu gerçekleştirmiştir.

Kütüphanenin personeli ve işleyişiyle ilgili Receb 1154 (Eylül 1741) tarihli vakfiyeden öğrendiğimize göre, Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde üç hâfız-ı kütüb, bir şeyhülkurrâ, bir suyalcu, bir mücellit ve bir marangoz görevlendirilmişti. Kütüphanenin yanında yaptırılan evlerde oturmaları şart koşulan hâfız-ı kütüblerin haftada beş gün sabahtan akşama kadar görev başında bulunmaları istenmekteydi. Hâfız-ı kütüblere, kütüphaneciliğin dışında, kütüphanede cemaatle kılınacak namazlarda imamlık, müezzinelik gibi ek görevler de verilmişti. Kütüphane vakfiyesinde günlük 12 akçe ücret alacak bir şeyhülkurrâ da tayin edildiği belirtilmekte, ancak kütüphanede düzenli bir eğitim yapılacağını gösteren başka herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde değerli eserlerden meydana gelen zengin bir koleksiyon mevcuttu. Âtîf Efendi'nin kayınbiraderi Darphâne-i Âmire Baskâtibi Hacı Ömer Efendi'nin 1119 (1707) yılında vakfedip ölümüne kadar Soğanağa'daki evinde saklanan kitapları da 1156'da (1743) bu evin satılması üzerine Âtîf Efendi koleksiyonuna katılmıştır. Şeyhülislâm Velîyüddin Efendi de 1175 (1761) tarihinde bu kütüphaneye 150 eser vakfedip hâfız-ı kütüblerinin de ücretlerine

Atif Efendi
divanının
ilk iki sayfası
(Atif
Efendi Ktp.,
nr. 2087)